

**Видання «Правові системи» включено до переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з юридичних дисциплін
(Наказ Міністерства освіти і науки України № 793 від 04.07.2014 р.)**

<p>Журнал заснований у 2013 році</p> <p>Головний редактор: <i>ГРИНЕНКО Олена Олексіївна</i> - доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник, Академічний радник НАПрН України</p> <p>Засновники:</p> <p><i>Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка</i></p> <p><i>Всеукраїнська громадська організація «Українська асоціація міжнародного права»</i></p> <p><i>Інститут законодавства Верховної Ради України</i></p> <p><i>Київський регіональний центр Академії правових наук України</i></p> <p><i>Київська міська організація ВГО «Асоціація українських правників»</i></p> <p>Галузь науки: Юридичні науки</p> <p>Періодичність: 6 разів на рік</p> <p>УДК: 340</p> <p>Рекомендовано Вченою радою Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка</p> <p>Електронна пошта: omiroshnychenko@ukr.net</p> <p>Режим доступу до Журналу: http://legalsystems.net.ua</p>	<p>Редакційна Рада:</p> <p>Задорожній Олександр Вікторович, доктор юридичних наук, Заслужений юрист України, Голова Президентської ради Української асоціації міжнародного права, професор, член-кореспондент НАПрН України – Голова редакційної ради</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Тихий Володимир Павлович, доктор юридичних наук, професор, віце-президент НАПрН України 2. Копиленко Олександр Любимович, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, член-кореспондент НАН України 3. Копійка Валерій Володимирович, доктор політичних наук, професор 4. Шемшученко Юрій Сергійович, доктор юридичних наук, професор, академік НАН України 5. Денісов Володимир Наумович, доктор юридичних наук, професор 6. Костицький Василь Васильович, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України 7. Баймуратов Михайло Олександрович, доктор юридичних наук, професор 8. Буроменський Михайло Всеволодович, доктор юридичних наук, професор 9. Буткевич Ольга Володимирівна, доктор юридичних наук, доцент 10. Батлер Уільям, доктор юридичних наук, професор (Сполучені Штати Америки) <p>Редакційна Колегія:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Волошин Юрій Олексійович, доктор юридичних наук, професор 2. Муравйов Віктор Іванович, доктор юридичних наук, професор 3. Бабін Борис Володимирович, доктор юридичних наук, професор 4. Бірюков Олександр Миколайович, доктор юридичних наук, професор 5. Сліденко Ігор Дмитрович, доктор юридичних наук, професор 6. Батанов Олександр Васильович, доктор юридичних наук, професор 7. Шпакович Ольга Миколаївна, доктор юридичних наук, доцент 8. Медведєва Марина Олександрівна, доктор юридичних наук, доцент 9. Смірнова Ксенія Володимирівна, доктор юридичних наук, доцент 10. Онїщенко Наталія Миколаївна – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України 11. Білоцький Сергій Дмитрович – кандидат юридичних наук, доцент 12. Кориневич Антон Олександрович – кандидат юридичних наук 13. Гамурарь Віталій Віссаріонович, кандидат юридичних наук, доцент (Республіка Молдова) 14. Кресін Олексій Веніамінович, кандидат юридичних наук, доцент 15. Мірошниченко Оксана Петрівна, відповідальний редактор
--	---

ЗМІСТ

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

Старостенко Л.В. ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ВСІХ ОСІБ ВІД НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ.....	3
--	---

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Сидорчук Л.А. ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНІ.....	11
---	----

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Усенко О.В., Целуйко М.Ф. ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ.....	23
--	----

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

УДК 341.4

Старостенко Л.В. ,
аспірант відділу міжнародного права
та європейської інтеграції
Інституту Законодавства Верховної Ради України

Науковий керівник: Гріненко О.О.,
доктор юридичних наук,
завідувач відділу європейського права та
міжнародної інтеграції
Інституту законодавства
Верховної Ради України,
Академічний радник НАПрНУ

ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ВСІХ ОСІБ ВІД НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ

Стаття роз'яснює поняття насильницького зникнення, виокремлює головні ознаки здійснення насильницького зникнення. Розкрита тема ратифікації Україною Конвенції про захист всіх осіб від насильницького зникнення 2006 року та наслідки цієї ратифікації для України.

Ключові слова: насильницьке зникнення, ратифікація конвенції, проект закону, правовий статус особи, розшук безвісти зниклих, кримінальна відповідальність за злочин фінансова допомога родичам зниклих осіб.

Старостенко Л. В. Присоединение Украины к Конвенции о защите всех лиц от насильственных исчезновений.

Статья разъясняет понятие насильственного исчезновения, выделяет главные признаки осуществления насильственного исчезновения. Раскрыта тема ратификации Украиной Конвенции о защите всех лиц от насильственных исчезновений 2006 года и последствия этой ратификации для Украины.

Ключевые слова: насильственное исчезновение, ратификация конвенции, проект закона, правовой статус лица, розыск без вести пропавших, уголовная ответственность за преступление финансовая помощь родственникам пропавших.

Starostenko L.V. Ukraine`s accession to the Convention on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance.

The article interprets the meanings of enforced disappearance, highlights the main signs of enforced disappearance. The theme of Ukraine's ratification of the Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance in 2006 and the consequences of this ratification for Ukraine are disclosed.

Keywords: enforced disappearance, ratification of a convention, draft law, legal status of a person, search for missing persons, criminal responsibility for a crime, financial assistance to relatives of missing persons.

В 2015 році Україна зробила великий крок в регулюванні питання насильницького зникнення людини, підписавши закон «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень». Вказаний документ Верховна Рада України схвалила 17 червня 2015 року. Законом парламент надає згоду на обов'язковість для України Міжнародної конвенції про захист осіб від насильницьких зникнень. Конвенція визначає злочином проти людства широкомасштабну чи систематичну практику насильницьких зникнень.

У Міжнародній конвенції 2006 р. міститься більш уніфіковане та узагальнене визначення «насильницького зникнення», яке було прийняте в результаті тривалих дискусій: арешт, затримання, викрадення чи позбавлення волі в будь-якій іншій формі представниками держави чи особами або групами осіб, які діють з дозволу, за підтримки чи за згодою держави, при подальшій відмові визнати факт позбавлення волі або приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи, унаслідок чого цю особу залишено без захисту закону». Це визначення містить у собі наступні складові елементи, які становлять сутність поняття «насильницьке зникнення: 1) позбавлення особи свободи проти її волі; 2) суб'єктами вчинення насильницького зникнення є виключно представники держави або особи, які діють із дозволу або за підтримки держави; 3) відмова визнати факт позбавлення волі та повідомити про долю та місцезнаходження такої особи; 4) залишення особи поза захистом закону. Дана Конвенція стала першим універсальним міжнародним договором, який визначає право кожної людини не бути підданим насильницькому зникненню. Крім того, у ч. 2 ст. 1 забезпечується абсолютний характер даного права: «Ні війна, ні політична нестабільність, ні надзвичайний стан у державі не можуть використовуватися як виправдання порушення зазначеного права людини». Міжнародна система захисту осіб від насильницьких зникнень складається із чотирьох ключових елементів: заборона, запобігання, моніторинг та покарання. Ключовим рішенням стало також створення Комітету із

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016
насильницьких зникнень, який виконує функцію моніторингу за виконанням
державами зобов'язань відповідно до Конвенції [1].

Таким чином, міжнародно-правовий захист осіб від насильницьких зникнень здійснюється шляхом визнання як на регіональному, так і на універсальному рівні права особи не бути підданим насильницькому зникненню, а також абсолютного характеру цього права.

Відповідно до Конвенції, кожна держава-учасниця бере на себе зобов'язання вживати заходів, зокрема, щодо: кваліфікації в її кримінальному праві як правопорушення, кримінального переслідування та притягнення до кримінальної відповідальності за дії щодо насильницького зникнення; установлення своєї компетенції здійснювати юрисдикцію стосовно злочинів насильницького зникнення; надавати найповнішу взаємну правову допомогу; гарантувати жертвам права на отримання швидкого, справедливого та адекватного відшкодування завданої їм шкоди та компенсації. Вживати ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для запобігання, припинення і розслідування актів насильницького зникнення, яке розглядається як злочин проти людства і зумовлює наслідки згідно з міжнародним правом.

За дотриманням Конвенції буде стежити Комітет ООН з насильницьких зникнень. Вже через два роки після ратифікації Україна буде повинна прозвітувати перед Комітетом про виконання умов Конвенції.

Конвенція передбачає розгляд індивідуальних скарг проти України. Родичі зниклої особи, їхні законні представники, їхні адвокати чи будь-яка вповноважена ними особа, а також будь-яка інша особа, що має законний інтерес, можуть у терміновому порядку звернутися до Комітету з проханням про розшук і встановлення місця знаходження зниклої особи.

Військовий конфлікт не надаватиме країні право припиняти дію Конвенції. Тому можна прогнозувати досить великий потік скарг в Комітет з питань затримань в зоні АТО. Бо не секрет, що сотні затриманих там перебувають без належного процесуального оформлення, що є порушенням цієї Конвенції.

Однак дія Конвенції поширюється лише на випадки, що сталися після її ратифікації, тому Україна повинна негайно розпочати дії щодо імплементації норм Конвенції та попередження її порушення.

Держава буде змушена уважніше ставитись до проблем насильницьких викрадень, арештів без належної реєстрації і, відповідно, без надання цим людям законного захисту, які вчинялися на суміжних територіях вже силами українських формувань. Також Конвенція має спонукати Україну захистити потерпілих від викрадень на окупованій території [2].

Згідно Закону України про приєднання України до Міжнародної Конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, Україна покладає розгляд запитів, передбачених статтями 10-14 Конвенції, на Генеральну прокуратуру України (щодо запитів у справах на стадії досудового слідства) та Міністерство юстиції України (щодо запитів у справах на стадії судового розгляду або виконання вироку). Україна визнає компетенцію Комітету з насильницьких зникнень отримувати і розглядати повідомлення від осіб, які знаходяться під її юрисдикцією, або від імені таких осіб, які стверджують, що вони є жертвами порушення Україною положень Конвенції. Україна визнає компетенцію Комітету з насильницьких зникнень отримувати і розглядати повідомлення, в яких одна держава - учасниця Конвенції стверджує, що інша держава - учасниця Конвенції не виконує своїх обов'язків відповідно до Конвенції [3].

В українському законодавстві взагалі відсутнє поняття насильницького зникнення. На відміну від поняття насильницького зникнення в українському законодавстві врегульоване питання викрадення людини. Розділ III Особливої частини Кримінального Кодексу України має назву «Злочини проти волі, честі та гідності особи». Фактично - з урахуванням відсутності в ньому статей, що встановлюють відповідальність за образу таклеп, - родовим об'єктом злочинів, передбачених ст. 146-151, є воля людини. Стаття 146 Кримінального кодексу, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне позбавлення волі або викрадення людини, не містить такого спеціального суб'єкту, як представник влади, що є головною ознакою злочину

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016
насильницького зникнення. Ця стаття повинна бути змінена чи доповнена.
Кримінальний Кодекс України не містить самостійної норми про
відповідальність за викрадення людини. У ст. 146 КК України альтернативно
вказані два діяння: незаконне позбавлення волі і викрадення людини. Як
покарання передбачено обмеження волі на строк до трьох років або
позбавлення волі на той самий строк. Таким чином, відповідно до ст. 12 КК
України це діяння визнано злочином середньої тяжкості [4].

На мою думку, завданням України після ратифікації Конвенції про захист
всіх осіб від насильницького зникнення є прийняття Закону про правовий
статус осіб, що зникли безвісти, Закону про попередження зникнення людей і
сприяння в розшуку безвісти зниклих осіб та внесення змін до Кримінального
Кодексу України в розділ XX – Злочини проти миру, безпеки людства та
міжнародного правопорядку та статті 146 Кримінального кодексу України,
шляхом встановлення кримінальної відповідальності за насильницькі
зникнення, що відбуваються на території України; введення норми, що
встановлює заборону застосування такої практики та встановлює кримінальну
відповідальність за скоєння злочинів насильницьких зникнень.

Оскільки в українському законодавстві не врегульований аспект злочину
насильницького зникнення та статус особи, що зникла безвісти в зв'язку зі
збройним конфліктом, 22 листопада 2016 року народними депутатами України
був поданий законопроект, зареєстрований у Верховній Раді під номером 5435
«Про правовий статус осіб, зниклих безвісти». Законопроект визначає
правовий статус зниклих безвісти, вводить у національну площину визначення
«особа, яка зникла безвісти», яке поширюється на будь-які випадки
безпричинного зникнення особи, регулює його правовий статус і містить
спробу визначення процедури розшуку осіб, зниклих безвісти - від подання
заяви про розшук і до його припинення [5].

Але запропонований текст законопроекту не врегулює деякі значні
аспекти розшуку осіб, зниклих безвісти, а також державної допомоги родичам
безвісно зниклих осіб, тому було запропоновано альтернативний

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016
Законопроект №5435-1 від 5 грудня 2016 року [6]. Більшість прогалин
основного Закону були врегульовані в альтернативному Законопроекті.

Також існує Законопроект «Про попередження зникнення людей та
сприяння в розшуку безвісно зниклих осіб», в якому більше врегульований
механізм пошуку осіб та право на фінансову допомогу родичам зниклих осіб
[7].

Аналізуючи національне законодавство України, стає зрозумілим, що
потрібно врегулювати певні прогалини в національному законодавстві для того,
щоб Міжнародна Конвенція про захист всіх осіб від насильницького зникнення
діяла на території України в повному обсязі.

Вважаю, що потрібно прийняти Законопроект, що буде мати на меті
врегулювати такі поняття, як: статус особи, зниклої безвісти; статус особи,
зниклої безвісти шляхом насильницького зникнення; статус особи, зниклої
безвісти під час збройного конфлікту; родичі особи, зниклої безвісти та
фінансова допомога, шляхом утворення спеціального фінансового фонду; агент
держави, як виконавець злочину; судово-медична експертиза останків осіб
зниклих безвісти; Національне довідкове бюро; Єдиний реєстр осіб зниклих
безвісти, розшук особи, зниклої безвісти; методи запобігання практиці
насильницьких зникнень.

Приєднання України до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від
насильницьких зникнень накладає обов'язок враховувати норми Конвенції та
інших міжнародних документів, ратифікованих Верховною Радою України у
питаннях насильницьких зникнень. Низка положень конвенції не врегульовані в
українському законодавстві, а тому потребують подальшої імплементації. Саме
тому основний закон, що стосується осіб, зниклих безвісти, повинен містити
норми, що стосуються встановлення статусу жертви насильницьких зникнень
та їх попередження. Також відповідні зміни у відповідності до Міжнародної
конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень повинні бути
внесені до Кримінального кодексу України, як передбачає стаття 4, що
«кожна держава-учасниця вживає необхідних заходів для того, щоб

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016
насильницьке зникнення кваліфікувалося як правопорушення в її кримінальному праві». Стаття 146 Кримінального кодексу не містить спеціального суб'єкту, як представник влади. Тому ця норма має бути доповнена поняттям суб'єкта злочину - агент держави, тобто певна політична організація чи особа, яка діє за підтримки, від імені або за згодою держави. Якщо буде введено такий суб'єкт злочину, то викрадення людини вже буде набувати нового складу злочину та буде встановлена певна кримінальна відповідальність за насильницькі зникнення, що відбуваються на території України. Також важливо зазначити про введення норми, що встановлює заборону застосування такої практики та встановлює кримінальну відповідальність за скоєння злочинів насильницьких зникнень.

Для України необхідне вжиття заходів, спрямованих на вдосконалення правових механізмів дотримання й захисту права громадян України та іноземців і осіб без громадянства, які перебувають на її території, на свободу від насильницького зникнення, а також активізації діяльності правоохоронних органів щодо розшуку зниклих осіб, встановлення винних у їх зникненні, забезпечення отримання жертвами своєчасної та адекватної компенсації, посилення контрольних функцій Мін'юсту та Генеральної прокуратури України в цьому напрямку.

Отже, приєднання України до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень безсумнівно засвідчує її прагнення протидіяти цьому особливо тяжкому прояву порушення прав людини. Більше того, події останніх років, засвідчують, що проблема насильницьких зникнень не є “чужим” явищем для українського суспільства та української правової системи.

Список використаних джерел:

- 1.) Khushal Vibhute. The 2007 International Convention Against Enforced Disappearance: Some Reflections// Mizan Law Review, Vol. 2, No.2, July 2008, p.287-307
- 2.) Статті. Україна приєдналась до Конвенції ООН про захист всіх осіб від насильницького зникнення [Електронний ресурс] // Центр інформації про права людини. – 2015. - Режим доступу: https://humanrights.org.ua/material/ukrajina_prijednalas_do_konvenciji_oon_pro_zahist_usih_osib_vid_nasilnickih_zniknen

3.) Закон України Про приєднання України до Міжнародної Конвенції про захист всіх осіб від насильницьких зникнень [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво Верховної Ради України. - 2015. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/525-viii>

4.) Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар./ Стрельцов Е.Л. - Київ, 2012. -872 с.

5.) Проект Закону про правовий статус осіб, зниклих безвісти №5435 [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво Верховної Ради України. – 2016. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60560

6.) Проект Закону про правовий статус осіб, зниклих безвісти № 5435-1[Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво Верховної Ради України. – 2016. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60630

7.) Проект Закону України «Про попередження зникнення людей та сприяння розшуку безвісно зниклих осіб» [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво Херсонської обласної державної адміністрації. – 2016. - Режим доступу: <http://khoda.gov.ua/ministerstvo-yustici%25d1%2597-ukra%25d1%2597ni-proponuye-do-obgovorennya-zakonoproekt-pro-poperedzhennya-zniknennya-lyudej-ta-spriyannya-v-rozshuku-bezvisno-zniklix-osib>

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.55

Сидорчук Л.А.,
к.ю.н., професор,
професор кафедри публічно-правових дисциплін
Київського міжнародного університету

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

У статті досліджуються правові аспекти розвитку місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу в контексті євроінтеграційних устремлінь нашої держави. Розглядаються теоретичні питання щодо основних теорій виникнення та функціонування цієї інституції в європейських країнах та Україні. Через призму порівняльного аналізу дається визначення поняття місцевого самоврядування в розрізі наявних сучасних концепцій та пропонуються підходи щодо можливості застосування сучасних моделей при його реформуванні в нашій державі.

Ключові слова: *місцеве самоврядування, правовий статус самоврядування, Європейська Хартія місцевого самоврядування, самоврядний орган, децентралізація, деконцентрація, суспільна теорія, державна теорія, моделі місцевого самоврядування.*

В статье исследуются правовые аспекты развития местного самоуправления в странах Европейского Союза в контексте евроинтеграционных устремлений нашего государства. Рассматриваются теоретические вопросы относительно основных теорий возникновения и функционирования этого института в европейских странах и Украине. Через призму сравнительного анализа дается определение понятия местного самоуправления в разрезе имеющихся современных концепций и предлагаются подходы к возможности применения современных моделей при его реформировании в нашем государстве.

Ключевые слова: *местное самоуправление, правовой статус самоуправления, Европейская Хартия местного самоуправления, самоуправляемый орган, децентрализация, деконцентрация, общественная теория, государственная теория, модели местного самоуправления.*

The article examines the legal aspects of the development of local self-government in the countries of the European Union in the context of European integration aspirations of our country. Theoretical questions about the main theories of the emergence and functioning of this institution in European countries and Ukraine are considered. Through the prism of comparative analysis, the concept of local self-government is defined in the context of existing modern concepts and approaches to the possibility of applying modern models during its reformation in our state are offered.

Key words: *local self-government, legal status of self-government, European Charter of local self-government, self-governing body, decentralization, deconcentration, social theory, state theory, models of local self-government.*

Постановка проблеми. Серед науковців, які досліджують проблеми становлення інституту місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу та Україні, точаться теоретичні дискусії щодо виникнення цього поняття та визначення його місця в системі організації влади. Видається, що жодна із запропонованих теорій не може в цілому й достатньо схарактеризувати цей

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016
інститут, розкрити його суспільну природу та функціональну сутність. Для
повнішого дослідження сутності поняття місцевого самоврядування є
доцільним звернутися до наукових напрацювань учених-юристів.

Теоретичною основою становлення інституту місцевого самоврядування
у своїх дослідженнях було приділено такими відомими теоретиками
адміністративного права, як В.Б. Аверьянов, О.М. Бандурка, Д.М. Бахрах, Є.О.
Безсмертний, Ю.П. Битяк, І.І. Веремеєнко, В.А. Григор'єв, І.П. Голосніченко,
Є.В. Додін, І.М. Пахомов, Л.Л.Попов, А.М. Подоляка, О.В. Серьогін та інші.

Мета цієї статті: комплексне дослідження правових аспектів становлення
інституту місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу та в
Україні.

Виклад основного матеріалу. Нині в юридичній науці сформувалися дві
основні теорії щодо трактування поняття місцевого самоврядування, а саме:
“суспільна” і “державна” [2, с. 9–15]. Причому, за часом виникнення
передувала “суспільна теорія”. Її прихильники вважали, що зміст
самоврядування полягає в наданні місцевому населенню, а відповідно його
різноманітним об'єднанням, повноважень щодо одноосібного визначення
власних суспільних інтересів. При цьому в реальності інтереси місцевого
населення диктувалися волею правлячої еліти. Дана теорія в дійсності дбала
лише про інтереси панівного класу, що є неприйнятним у правовій державі.

Основоположні ідеї державної теорії місцевого самоврядування полягають
у тому, щоб покласти на ці органи завдання державного управління і визнавати
пріоритетними інтереси саме держави, а не суспільства. Природно, ці теорії
послужили причиною виникнення дисбалансу в суспільстві. Раціональну ідею з
усунення цього дисбалансу вдалося сформулювати ще в позаминулому столітті
російському правнику Б.І. Чичеріну, який запропонував розмежувати в
юридичному сприйнятті державу і суспільство [6, с. 9–13]. Сутність такого
розмежування зводиться до думки, що суспільство є сукупністю приватних
стосунків між людьми, які підпорядковані наявній політичній владі.

Отже, теорія місцевого самоврядування – це сукупність ідей, поглядів, концепцій учень, уявлень про самоврядування. Теорія розвивається з практики самоврядування, узагальнює її, обґрунтовується нею, а практика, у свою чергу, осмислюється, організовується і спрямовується теорією.

Наявні наукові теорії досить відрізняються у своєму трактуванні походження, а отже, і бачення природи інституту місцевого самоврядування. Однак у сукупності вони характеризують цей інститут, розширюють розуміння його сутності, подаючи його певні ціннісні характеристики в різних ціннісних координатах.

З винятково теоретичної точки зору під самоврядуванням розуміється автономне функціонування організації, що забезпечується прийняттям членами даної організації норм і рішень, що стосуються її життєдіяльності, спільним веденням цими індивідами загальних для них усіх справ, відсутністю в організації розриву, відчуження між суб'єктом і об'єктом управління. Варто зазначити, що така організація не втрачає властивості самоврядності через конституювання нею власного апарату керівництва [5, с. 11].

Що ж до практики місцевого самоврядування, то нині існує безліч моделей місцевого самоврядування, які сформувались у межах різних концепцій і теорій місцевого самоврядування. У кожній державі, залежно від особливості її устрою, історичних, національних, географічних та інших особливостей, місцеве самоврядування має специфічну правову форму. Свої особливості має самоврядування у Великобританії, Сполучених Штатах Америки, Італії, Франції, Німеччині, Данії, Польщі, а тепер уже і в країнах постсоціалістичного простору. Тому загальне поняття місцевого самоврядування, можна досягнути лише завдяки індукції, емпірично узагальнюючи усталені політико-правові форми самоврядування в окремих державах.

Водночас можна стверджувати, що в європейській правовій практиці вже сформувалася доктрина про місцеве самоврядування, на основі досвіду практичного функціонування цього інституту. Ця доктрина втілилась у Європейській Хартії місцевого самоврядування, що була прийнята державами-

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016
членами Ради Європи 15 жовтня 1985 року в Страсбурзі. У Хартії поняття
місцевого самоврядування розкривається як право і реальна здатність органів
місцевого самоврядування регламентувати значну частину суспільних справ і
управляти нею, діючи в межах закону, під власну відповідальність і в інтересах
місцевого населення [3, с. 3].

Завдяки закріпленню в Конституції України місцевого самоврядування як
однієї з провідних форм системи народовладдя було покладено початок
творення в Україні основних елементів механізму демократичної правової
держави, що формуються суспільством і стоїть на захисті його інтересів.
Законодавче закріплення цього інституту надає можливість населенню
самоорганізуватися для самостійного з'ясування питань місцевого значення,
реалізації цілей і завдань соціального управління на нижньому територіальному
рівні, а отже, наділяє його публічно-владними повноваженнями і самостійною
компетенцією у сфері розвитку території і задоволення життєво важливих
потреб її мешканців. Окрім того, запровадження в державному механізмі цієї
самоврядної інституції є істотним обмеженням державного проникнення в усі
сфери суспільного життя і передусім свідчить про рішучість суспільства
відмовитись від тоталітарної держави і побудови механізму публічної влади на
засадах прозорості, які в подальшому стануть на заваді щодо можливого
відтворення елементів тоталітаризму в Україні.

У процесі становлення інституту місцевого самоврядування в Україні
виникла низка суттєвих проблем, що стосуються визначення його місця,
правового статусу в державному механізмі та суспільних відносинах. Саме їхнє
дослідження дає змогу стверджувати, що попри всі намагання органів
державної влади і громадських інституцій, ефективного інституту місцевого
самоврядування створено не було, а отже, проблема й донині залишилася
відкритою та актуальною і потребує проведення подальших наукових
досліджень з цих питань.

Місьцеве самоврядування в Україні, як і в країнах Європейського Союзу,
пройшло декілька етапів свого реформування та становлення. Однак на відміну

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016
від європейських країн, де цей процес здійснювався безперервно впродовж століть, у нашій державі таке становлення активно простежувалося тільки протягом останніх двох десятиліть. Адже за радянської доби місцевого самоврядування як реального інституту правової держави просто не існувало.

Дієве реформування системи місцевого самоврядування в Україні доцільно пов'язувати з прийняттям Конституції України і на її основі Законів України “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про місцеві державні адміністрації” та «Про добровільне об’єднання територіальних громад». Конституція України закріпила на найвищому законодавчому рівні основні засади організації і діяльності системи місцевого самоврядування як самостійного конституційного інституту. Тим самим були створені передумови для подальшого законодавчого регламентування місцевого самоврядування. Ст. 146 Конституції України передбачає, що інші питання організації місцевого самоврядування, формування, діяльності та відповідальності органів місцевого самоврядування визначаються законом [7]. Таким законодавчим актом став Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 р.[4]. Цей Закон своїми положеннями закріплював основні елементи інституту самоврядування, його компетенцію. У ньому вписані гарантії реалізації й захисту місцевого самоврядування, юридична відповідальність органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб, а також урегульовані інші питання.

Загальна характеристика основних положень Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” свідчить, що його норми в цілому відповідають положенням Конституції України та нормам і принципам міжнародних актів. Зокрема, закріплений принцип виборності органів місцевого самоврядування на широкій демократичній основі, їхньої змінюваності та підзвітності територіальній громаді, а також передбачена участь громадян в управлінні місцевими справами через розвиток таких форм народовладдя, як місцеві вибори, референдуми, загальні збори громадян за місцем їх проживання, місцеві ініціативи, будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення тощо. У цьому Законі визначені економічні та

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016

фінансові засади місцевого самоврядування, коло суб'єктів комунальної власності, договірні основи взаємин органів місцевого самоврядування з підприємствами й організаціями різних форм власності, самостійність місцевих бюджетів, власних фіксованих джерел фінансування та принципи їх формування, порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності та врегульовані інші питання. Важливим законодавчим актом, що продовжив втілювати в Україні основні положення Європейської Хартії місцевого самоврядування став Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 року [13].

Питання реформування місцевого самоврядування знаходять подальший розвиток у сучасних наукових дослідженнях науковців з державотворення. У таких дослідженнях підтримується теза, що структурно-організаційне моделювання процесу модернізації вітчизняної системи місцевого самоврядування є складником політичної й адміністративно-територіальної реформ і пов'язане з їхнім перенесенням на регіональний, місцевий рівень, впровадженням державної регіональної політики на основах децентралізації державного управління; деконцентрації владних повноважень; субсидіарності; партнерських взаємин між органами місцевої влади і місцевого самоврядування; міжсекторної співпраці між місцевою владою і громадськими організаціями, представниками бізнесових кіл; здійснення публічної, прозорої політики місцевого і регіонального розвитку [10, с. 267].

Наявні шляхи реформування інституту місцевого самоврядування доцільно спрямувати на трансформацію діючої організації територіального устрою і системи місцевого самоврядування через напрацювання проектів законодавчих актів і фінансового забезпечення відповідних реорганізаційних заходів. До переліку інститутів, які повинні реформуватися, треба зарахувати місцевий рівень адміністративно-територіального устрою України через добровільне об'єднання адміністративно-територіальних одиниць у територіальне співтовариство, а також розмежування сфери відповідальності між ними й органами місцевої виконавчої влади в питаннях надання послуг у соціальній,

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016
комунальній, економічній і правоохоронній сферах. Важливим питанням, яке
потребує з'ясування, є також формування стратегії управління для визначення
оптимальної структури управління на регіональному та місцевому рівні із
застосуванням нових механізмів бюджетного фінансування.

Треба зазначити, що такі підходи породжують певну невизначеність
правосуб'єктності територіальної громади і її співвідношення з населенням,
державою; відсутність чіткого розмежування функцій, повноважень,
відповідності органів місцевого самоврядування і місцевих органів виконавчої
влади; породжується суперечність у питаннях встановлення правового статусу
комунальної власності, загальної власності територіальних співтовариств щодо
розпорядження місцевими землями і природними ресурсами, забезпечення
охорони громадського порядку, захисту основних і “локальних” прав членів
суспільства [1, с. 150]. З метою подолання колізій при встановленні
юридичного і фактичного статусу місцевого самоврядування постає завдання
приведення їх у відповідність до європейських стандартів, закріплених
відповідними міжнародними актами. Такий підхід дозволить, не виходячи за
правове поле, модернізувати систему управління і запровадити сучасну модель
місцевого самоврядування.

Окремо постає проблема щодо правового врегулювання питання відносин
між регіональними і місцевими територіальними співтовариствами, а також між
ними й органами місцевої виконавчої влади. Для її розв'язання треба
передбачити, що з'ясування спірних питань між цими інституціями повинне
здійснюватися тільки на підставі законів.

Потребує імплементації низка важливих принципів Європейської хартії
місцевого самоврядування. Нині, незважаючи на її ратифікацію Україною,
окремі положення не були реалізовані в чинному законодавстві і суспільній
практиці [9, с. 74, 75]. Зокрема, запровадження сучасної форми місцевого
самоврядування в контексті реформування державного устрою може бути
проведене на таких засадах, як об'єднання процесів централізації і
децентралізації влади, гармонізації загальнодержавних, регіональних і місцевих

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016
інтересів, максимального наближення послуг, що надаються органами державної влади і місцевого самоврядування населенню, самостійного з'ясування питань соціально-економічного розвитку, а також створення ефективних механізмів залучення місцевої громади до участі у формуванні і проведенні державної регіональної політики.

Виняткове місце при запровадженні сучасної моделі місцевого самоврядування повинні посідати питання, що відображають розвиток місцевої промисловості, комунальної власності, водних, земельних, лісових та інших природних ресурсів. За чинної моделі окреслені питання перебувають у віданні органів місцевої влади. Отже, по суті, продовжує функціонувати бюрократична модель управління, заснована на застарілих стратегіях і колишніх стереотипах мислення. Це породжує формалізм щодо реальної участі місцевого населення у з'яванні місцевих питань, зокрема, виникає підміна явища його передумовами, тобто, навіть маючи достатнє правове регулювання за відсутності достатньої матеріальної бази, фінансових ресурсів, муніципальної власності, з'ясувати будь-яке питання, що належить до відання органів місцевого самоврядування, є проблематичним і нездійсненним. Отже, організація місцевого самоврядування є винятковою прерогативою місцевої спільноти. Компетенція органів державної влади полягає в забезпеченні умов і створенні необхідних передумов для цього [11, с. 38, 39].

Є доцільним зазначити, що в Україні найповніше доктрина місцевого самоврядування знайшла своє втілення у Законі України “Про місцеве самоврядування”. Так, ч. 1 ст. 2 цього Закону дає визначення поняття місцевого самоврядування, як “гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України” [4, с. 19].

Разом з тим, наведене визначення органів місцевого самоврядування, на наш погляд, не містить надто істотної для цього поняття ознаки, а саме, виборності даних органів. У зв'язку з цим змістовнішим уявляється визначення місцевого самоврядування, наведене в Європейській хартії місцевого самоврядування [8, с. 376–402]. У ньому знайшли відображення реальні можливості органів місцевого самоврядування в розв'язанні значної частини державних справ, у межах закону під власну відповідальність і на користь місцевого населення. Це право здійснюється радами або зборами, що складаються з членів, вибраних через вільне, таємне, рівне, пряме й загальне голосування. Ці положення не виключають також звернення до зборів громадян, референдуму або будь-якої іншої форми прямої участі громадян там, де такий порядок передбачений законом. Право громадян України на виборність органів місцевого самоврядування закріплено ст. 38 Конституції України, яка встановлює, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [7].

Аналіз змісту наведених у текстах законів визначень місцевого самоврядування дозволяє дійти висновку про те, що місцеве самоврядування можна визначити і як певну властивість людей, а також інших соціальних спільнот щодо власного облаштування на певній території. Причому, під такими спільнотами треба розуміти відособлені об'єднання громадян, частіше за територіальною ознакою так звані місцеві співтовариства. А оскільки під самоврядуванням розуміється управління, суб'єкти й об'єкти якого збігаються, а значить, управляють і вступають у соціально значущі відносини одні й ті ж особи. Отже, збіг керівного і керованого суб'єкта, характерний не тільки для інституту самоврядування народу, але й інших самоврядних систем, серед них і для місцевого самоврядування [12, с. 24].

На підставі аналізу міжнародних і національних наукових джерел та законодавчих актів, що розкривають сутність місцевого самоврядування на

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016
сучасному етапі українського державотворення, можна виокремити коло ознак притаманних цій інституції нашої держави, до яких передовсім доцільно зарахувати:

1. гарантована Конституцією України незалежність;
2. здійснення повноважень на всій території України;
3. адміністративно-територіальні характеристики;
4. наявність відповідальності за ухвалені рішення;
5. виділення об'єктів відання місцевого значення;
6. облік історичних та інших місцевих традицій населення;
7. володіння правом регламентувати частину державних справ;
8. виборність усіх органів шляхом вільного, таємного, рівного і загального голосування.

На підставі порівняльно-правового аналізу європейського і вітчизняного досвіду можна дійти висновку про те, що сучасна модель місцевого самоврядування повинна базуватися на таких засадах, як виборність і відповідальність органів місцевого самоврядування перед місцевою громадою, різноплановість організаційних форм здійснення місцевого самоврядування, матеріальної і фінансової достатності для забезпечення мінімальних соціальних стандартів, наділення місцевого самоврядування повноваженнями, необхідних для належного виконання його функцій. У процесі розробки сучасної форми місцевого самоврядування є потреба на законодавчому рівні чітко провести розмежування питань пов'язаних з децентралізацією і деконцентрацією влади, з'ясувати питання правоохоронної діяльності, власності, землі, фінансово-бюджетної сфери тощо.

При делегуванні державою окремих функцій органам місцевого самоврядування останні в обов'язковому порядку наділяються відповідними матеріально-фінансовими та іншими ресурсами для їхнього якісного виконання.

Українська держава за роки незалежності зробила важливі кроки на шляху становлення і конституційного закріплення інституту місцевого

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016

самоврядування. Упродовж цього часу відбулася трансформація структури місцевої влади, зміна поглядів на місце і роль місцевого самоврядування в системі публічної влади. Нині відбувається реальне запровадження в системі місцевого самоврядування основних положень децентралізації, тобто, насамперед, передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування, має на меті надати якомога більше повноважень тим органам, які знаходяться у безпосередньому контакті з місцевим населенням і таким чином найбільш повно реалізувати надані цим інституціям повноваження. Думається, що прийняте законодавство, наразі Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 року та Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 року є важливими кроками на шляху до децентралізації передбачає добровільне об'єднання територіальних громад та надання конкретної фінансової підтримки центральній владі через спрямування субвенцій на формування інфраструктури, із державного бюджету. Закон регулює відносини, що виникають у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, якого раніше не було. Відповідно до умов децентралізації джерелом влади повинні стати місцеві громади. Метою закону є добровільне об'єднання територіальних громад, які здатні самостійно вирішувати питання розвитку своїх територій, створення спроможних територіальних громад, які в інтересах місцевого населення безпосередньо та через органи місцевого самоврядування на підставі закону можуть здійснювати регулювання і управління істотною частиною суспільних справ, що належать до їхніх повноважень. Закон передбачає, що територіальні громади, наділені достатніми фінансовими, інфраструктурними та кадровими ресурсами, надаватимуть якісні послуги у сфері освіти, культури, медицини, соціального захисту, житлово-комунального господарства, забезпечення охорони громадського порядку тощо. Оскільки згаданий закон спрямований на децентралізацію влади, контроль за владою будуть здійснювати самі люди.

Однак нині право громадян України на самоврядування, на противагу європейським державам, залишається здебільшого нереалізованим. Причинами такого стану речей є бюрократичні перепони, що чиняться місцевими державними адміністраціями, повільна перебудова та становлення фінансової системи та фінансів місцевих органів влади неможливе без юридичного закріплення системи відповідних фінансових інститутів. З цією метою повинна бути розроблена та затверджена на законодавчому рівні необхідна правова база. Слід розробити та прийняти комплекс законодавчих актів, які регламентуватимуть участь органів місцевого самоврядування в охороні громадського порядку та фінансове забезпечення такої діяльності, а також врахувати ті пропозиції, що були напрацьовані під час дослідження правової природи місцевого самоврядування.

Список використаної літератури:

1. Денчук Р. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти управління комунальною власністю // Юридична Україна. – 2005. – №3. – С. 64–68.
2. Евдокимов В.Б., Старцев Я.Ю. Местные органы власти зарубежных стран: правовые аспекты. – М.:Спарк, 2001. – 251 с.
3. Європейська Хартія місцевого самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування України ; випуск 1–2 (6–7). – К., 1994. – С. 65–69.
4. Закон про місцеве самоврядування ; науково-практичний коментар / відп. ред. М.В. Вермещук. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1999. – 397 с.
5. Институты самоуправления: историко-правовое исследование // Ответ. ред. Л.С.Мамут. – М. : Издательство “Наука”, 1995. – 300 с.
6. Колонтаевский Ф.Е. Организационные основы охраны общественного порядка в современных условиях: диссертация в виде научного доклада на соискания ученой степени д-ра юрид. наук. – М., 1996. – 58 с.
7. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Кравченко В.В., Пітцик М.В. Муніципальне право України ; навчальний посібник. – К.: Атіка, 2003. – 672 с.
9. Місцеве самоврядування: 10 років здобутків / за ред. М. Пухтинського. – К.: Атіка, 2002. – 367 с.
10. Місюра В. Політичне структурування як важлива умова реалізації представницьких функцій місцевого самоврядування // Управління сучасним містом. – 2004. – №10/12. – С. 265–271.
11. Пешин Н.Л. Проблемы реализации принципа самостоятельности местного самоуправления // Конституционное и муниципальное право. – 2005. – №4. – С. 38–40.
12. Щендригин Е.Н. Местное самоуправление и государственная власть в России. – Санкт-Петербург, 1997. – 246 с.
13. Закон України «Про засади державної регіональної політики» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.90)
14. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.91).

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

УДК 37.012.3

12.00.07 - адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Усенко О.В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного, господарського,
адміністративного права та процесу
Чернігівського національного
технологічного університету

Целуйко М.Ф.,

кандидат юридичних наук,
начальник ТУ ДСА України
в Чернігівській області

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ

Стаття присвячена питанням правового регулювання штучного переривання вагітності. Проведено аналіз чинного законодавства щодо здійснення прав особи на штучне переривання вагітності. На основі даного аналізу внесено відповідні пропозиції з удосконалення правового регулювання законодавства про штучне переривання вагітності.

Ключові слова: штучне переривання вагітності, право на життя, аборт, планування сім'ї.

Статья посвящена вопросам правового регулирования искусственного прерывания беременности. Проведен анализ действующего законодательства относительно осуществления прав личности на искусственное прерывание беременности. На основе данного анализа внесены соответствующие предложения из усовершенствования правового регулирования законодательства об искусственном прерывании беременности.

Ключевые слова: искусственное прерывание беременности, право на жизнь, аборт, планирование семьи.

The article is sanctified to the questions of the legal adjusting of the artificial breaking of pregnancy. The analysis of current legislation is conducted in relation to realization of rights for personality on the artificial breaking of pregnancy. On the basis of this analysis corresponding suggestions are brought in from the improvement of the legal adjusting of legislation about the artificial breaking of pregnancy.

Keywords: artificial breaking of pregnancy, right on life, abortion, planning of family.

Актуальність теми дослідження. Переривання небажаної вагітності знаходиться в центрі уваги основних соціальних проблем. Противником

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016

здійснення абортів завжди виступала церква та певний сектор громадських організацій, що захищали право на життя у ненародженої дитини. Інша категорія захисників «права жінки на особистий вибір», постійно відстоюють прерогативу жінок у вирішенні долі ненароджених дітей. В наші дні присутня полеміка, щодо морального та правового статусу абортів, який регулює законодавство кожної країни світу по-різному, від легального здійснення до категоричної заборони. Україна входить до переліку держав, де аборт є легальним. Згідно статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Одним із головних завдань кримінального права України є охорона життя та здоров'я людини. Аборт (лат. abortus — викидень) — штучне переривання вагітності. Аборт може бути мимовільним (викидень) і медичним (пряме втручання — хірургічне чи медикаментозне).

Постановка проблеми. Потреба у досконалій законодавчій базі з питань штучного переривання вагітності пов'язана із відносинами між пацієнтом і лікарем. Гарантія основних прав і свобод людини та громадянина, передусім права на життя, право на сімейне життя, що показником цивілізованості держави, тому в розвинутих країнах питання штучного переривання вагітності регулюється відповідними нормативно-правовими актами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання визначення і дослідження в галузі медичного права розглядаються у роботах таких вчених: В.А. Жакенов, Л.О. Красавчикова, М.Н. Малєйна, З.В. Ромовська, В.Л. Суховерхий та ін.

Мета статті полягає в теоретичному дослідженні питання правового регулювання питання штучного переривання вагітності, як права на не втручання в особисте і сімейне життя.

Виклад основного матеріалу. Конституція України проголошує, що кожна людина має невід'ємне право на життя (стаття 27). Визначаючи в Цивільному кодексі України право жінки на штучне переривання вагітності, законодавець порушує право на життя іншої людини – ненародженої. Адже

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016
природним правом людини є право на життя, а оскільки вона вже зачата, то і
право народитися. Виходячи з цього, право жінки на штучне переривання
вагітності є протиприродним та псевдо правом [1].

Наразі частина 6 статті 281 Цивільного кодексу України виглядає таким
чином: «Штучне переривання вагітності, якщо вона не перевищує дванадцяти
тижнів, може здійснюватися за бажанням жінки. У випадках, встановлених
законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведене при
вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів. Перелік обставин, що
дозволяють переривання вагітності після дванадцяти тижнів вагітності,
встановлюється законодавством.» [2].

Всесвітня Організація Охорони Здоров'я (далі – ВООЗ) визначає аборт як
переривання вагітності (мимовільне згання або вилучення ембріона/ плода) в
період до 22 тижнів вагітності чи до досягнення плодом ваги 500 грамів.
Уточнення цього терміна залежить від причини аборту. Самовільний
аборт/викидень (*abortus spontaneus*) настає без будь-якого втручання, всупереч
бажанню жінки, штучний аборт (*abortus artificialis*) – навмисне переривання
вагітності [4, с. 226]. Штучний аборт включає в себе переривання вагітності,
дозволене законом і не дозволене (кримінальний аборт). Термін «медичний
аборт» за визначенням повинен належати до операцій, проведених за
медичними показаннями тоді, коли продовження вагітності загрожує життю чи
здоров'ю жінки, або коли плід нежиттєздатний або має генетично-обумовлені
вади розвитку. Однак на практиці цей термін часто відноситься до всіх абортів,
дозволених законом.

У ст. 50 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» від 19
листопада 1992 р., а саме передбачено: «Операція штучного переривання
вагітності (аборт) може бути проведена за бажанням жінки у акредитованих
закладах охорони здоров'я при вагітності строком не більше 12 тижнів. Аборт
при вагітності від 12 до 28 тижнів за соціальними і медичними показаннями
може бути зроблено в окремих випадках і в порядку, що встановлюється
Кабінетом Міністрів України». Постановою Уряду від 12 листопада 1993 р. №

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016
926 «Про порядок штучного переривання вагітності від 12 до 28 тижнів» було передбачено перелік медичних і соціальних показань, за наявності яких може бути проведене штучне переривання вагітності від 12 до 28 тижнів.

Тобто, переривання вагітності існує в 4-х видах: на терміні до 6 тижнів, за допомогою медичних препаратів робиться медикаментозний аборт. На строк до 5 тижнів є можливість вакуум-аспірації (міні-аборт). На більш пізніх термінах: хірургічний аборт (вишкрібання порожнини матки) і штучні пологи (в 3-му триместрі). Жінкам необхідно знати, що якщо в медичному закладі їй пропонують перервати вагітність, за законом вона має право самостійно вирішувати це питання. Висновок про необхідність проведення переривання вагітності виноситься виключно в умовах стаціонару, після повного обстеження, і тільки спеціально скликаним консилиумом лікарів, у який обов'язково входить керівник лікувального закладу.

Медичні показання до негайного переривання вагітності встановлюються спеціальною комісією в стаціонарних, або амбулаторно-поліклінічних установах. До складу комісії входять лікар акушер-гінеколог, лікар спеціальності, до відання якої відноситься хвороба вагітної, а також керівник відділення охорони здоров'я. Зазначені фахівці вивчають показання вагітної, після чого завіряють своїми підписами та печатками установи висновок з клінічним діагнозом. Документація передається на руки жінці, або, при наявності венеричних і психічних хвороб у вагітної в акушерсько-гінекологічне установа [3].

Соціальним показаннями раніш виступали позбавлення батьківських прав; перебування у місцях позбавлення волі; інвалідність чоловіка; смерть. Наразі соціальним показанням для переривання вагітності залишилося лише скоєння злочину.

Проведення медикаментозного абортів регламентуються методикою проведення медикаментозного переривання вагітності, яка затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 5 травня 2003 р. № 192 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення медикаментозного штучного

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016

переривання вагітності ранніх строків шляхом застосування препаратів міфепристону та мізопростолу й інших зареєстрованих в Україні препаратів аналогічної дії». Медикаментозне штучне переривання вагітності ранніх строків шляхом застосування препаратів міфепристону та мізопростолу й інших зареєстрованих в Україні препаратів аналогічної дії (надалі - медикаментозний аборт) проводиться за бажанням жінки в разі вагітності в терміні до 49 днів з першого дня останньої менструації [4].

Також питання міні-абортів регламентуються Інструкцією «Про порядок проведення операції штучного переривання вагітності ранніх строків методом вакуум-аспірації» затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 28 червня 1994 р. № 111 встановлює, що операцію штучного переривання вагітності методом вакуум-аспірації в амбулаторних умовах дозволяється проводити при затриманні менструації на термін не більше 20 днів. Операцію штучного переривання вагітності ранніх строків методом вакуум-аспірації дозволяється проводити у жіночих консультаціях і гінекологічних відділеннях, для чого виділяється мала операційна, кімната відпочинку з кушетками для короткочасного перебування жінок після операції.

Висновки. Аборт при вагітності від 12 до 22 тижнів за соціальними і медичними показаннями може проводитись у випадках і в порядку, що встановлюється законодавством (стаття 50 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» № 2801-ХІІ, ст. 281 Цивільного кодексу України). Порядок проведення абортів встановлений Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Інструкції про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення» від 24.05.2013 р. № 423. Штучне переривання вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів, здійснюється в акредитованих закладах охорони здоров'я за висновком комісії, створеної відповідно Міністерством охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, управлінням охорони здоров'я обласної та Севастопольської міської державних адміністрацій і Головним управлінням

«ПРАВОВІ СИСТЕМИ». НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ.- №№3/4. – 2016
охорони здоров'я Київської міської державної адміністрації. Висновок
готується згідно з заявою вагітної жінки та відповідними документами.

Формулювання «зачата, але ще не народжена дитина» походить з Цивільного Кодексу України, стаття 25 частина 2: «У випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини». Так, за статтею 1222 Цивільного Кодексу України особи, зачаті за життя спадкодавця, можуть бути спадкоємцями лише якщо вони народжені живими після його смерті. В ході проведеного дослідження було встановлено, що питання штучного переривання вагітності є одним з предметів вивчення медичного права. Зароджена в надрах медичної етики, закріплена потім у нормативно-правових актах, вона органічно вписалась у законодавство про охорону здоров'я. Знання медиками і юристами особливостей правового регулювання вагітності є вкрай важливими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іванюта Л.І. Репродуктивне здоров'я і неплідність / Л.І. Іванюта // Мистецтво лікування. - 2004. - № 4. - С. 27.
2. Фролова О.Г. Аборт (медико-соціальні та клінічні аспекти) / О. Г. Фролова. - М.: Триада-Х, 2003.
3. Голота В. Сучасні проблеми планування сім'ї / В. Голота, Г. Макаренко, І. Усевич // Ліки України. - 2000. - № 7-8.
4. Бодяжина В.І., Жмаків К.М. Акушерство: підручник / В.І. Бодяжина, К.М. Жмаків. - К.: Вища школа, 1974. - С. 226.
5. Москаленко В.Ф., Попов М.В. Біоетика: філософсько-методологічні та соціально-медичні проблеми / В.Ф. Москаленко, М.В. Попов. - Вінниця: НОВА КНИГА, 2005.
6. Жилка Н.Я. Медичні та соціально-економічні основи удосконалення служби планування сім'ї та профілактика порушень репродуктивного здоров'я жінок: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мед. наук / Н.Я. Жилка. - К., 2005. - 19 с.